

BIBLICKÝ SYMBOL SVETLA V SILMARILLIONE A PÁNOVI PRSTEŇOV J.R.R. TOLKIENA

Veronika BEŽILOVÁ

Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, Prešov, Slovenská
republika

Pavol HRABOVECKÝ

Teologická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku, Košice,
Slovenská republika

ÚVOD

Slovo, písané aj vtelené, je osobitným Božím zjavením, ktoré dáva svetlo, život, pochopenie a spásu tým, ktorí veria. Tolkien vo svojej mytológii umiestnil svet do imaginárneho obdobia pred tým, ako existovalo Slovo od Boha. Náhradou za Slovo sa ukazuje byť svetlo; stojí vo vzťahu k Stredozemi tak, ako stojí Slovo vo vzťahu k tomuto svetu. V Tolkienovej mytológii je svetlo sprostredkované prostredníctvom Valar, anjelov strážcov a vládcov Stredozeme. V Biblii je zjavenie priamočiarejšie. Proroci boli inšpirovaní Duchom Svätým, takže Písmo, ktoré napísali, sú Božím slovom. A Kristus je veľký Prostredník, ktorý prostredníctvom svojej obety prináša veriacim odpustenie, milosť a nový život.[9] Symboly majú v kultúre ako aj v teológii nezastupiteľné miesto a zároveň predstavujú aj zdroj poznania a usmernenia v rôznych kultúrach, ako aj ľudskú snahu pochopiť zmysel sveta. [1] V predkladanej štúdii sme využívali metódu *desk top research*, ktorá bola využitá najmä pri skúmaní a analýze existujúcich dokumentov. Hlavným cieľom práce bolo získať informácie o analyzovanej téme, symbol svetla v dielach J.R.R. Tolkiena.

J.R.R. TOLKIEN

Tolkien, autor Pána prsteňov, filológ a profesor anglosaského jazyka na Oxfordskej univerzite, bol kresťanom, čo sa odzrkadlilo na tvorbe mýtov a legend o Stredozemi, medzi ktoré patrí aj Pán prsteňov a Silmarillion. Tolkien považoval Pána Prsteňov nielen za zásadne jazykovo inšpirované, ale aj zásadne náboženské a katolícke dielo. [11] Jeho záujem o mýty, najmä o stredoveké mýty severnej Európy, bol vyvolaný jeho láskou k starým severoeurópskym jazykom,

v ktorých bol jedným z najväčších svetových znalcov. Tolkien veril, že mýtus, ako aj jazyk, môže byť literárnym dielom, ktoré vytvoril konkrétny autor, nie anonymný bard. Tolkien hovorí, že mal v úmysle vytvoriť súbor viac či menej prepojených legend, od veľkých kozmogonických príbehov až po úroveň romantickej rozprávky, ktoré by mohol venovať Anglicku, jeho krajine.[13] Táto mytológia vyšla štyri roky po Tolkienovej smrti, upravil ju jeho syn Christopher a nesie názov Silmarillion.

Tolkien tvrdil, že Pán prsteňov je v podstate náboženské a katolícke dielo a dodáva, že spočiatku to bolo nevedomé, no pri revízii už vedome napísané. To je aj dôvodom, prečo z diela vyškrtnol všetky odkazy na niečo ako „náboženstvo“, na kultu alebo praktiky. Náboženský prvok je do príbehu vstrebaný cez symboly. V diele Pán prsteňov sú prítomné hymny a vzývania, ale nič, čo by pripomínalo formálny alebo organizovaný kult. [11] Hlavné dôvody, prečo Tolkien zo svojho diela vyškrtnol všetky náboženské praktiky, sú nasledujúce. Po prvé, Tolkien zosúladiť Stredozem s našou vlastnou Zemou, takže krajina, rastliny, súhvezdia boli dôkladne známe každému, kto pochádza zo severovýchodnej časti Európy. Sám Tolkien tvrdil, že Stredozem nie je vymyslený svet, a že divadlom jeho príbehu je táto zem, tá, v ktorej žijeme, ale historické obdobie je vymyslené a dodáva, že príbeh je v skutočnosti o tom, čo sa stalo v roku X pred Kristom. [11] Po druhé, príbeh Stredozeme sa odohráva v čase, keď ešte neexistovalo žiadne osobitné Božie zjavenie týkajúce sa uctievaní a spásy. Rok X pred Kristom je pred povolaním Abraháma, pred knihou Jób a pred zjavením Mojžišovho zákona; je to pred akýmkoľvek oznámením týkajúcim sa príchodu Krista ako Vykupiteľa. V knihe Genezis medzi Adamom a Noemom máme Svetovú líniu, v ktorej ľudia začali vzývať Pánovo meno. [Gn 4, 26]. V tejto línii o niekoľko generácií neskôr nachádzame Henocha, o ktorom sa hovorí: „Henoch chodil s Bohom, ale zrazu ho nebolo, lebo Boh ho vzal k sebe“. [Gn 5, 24]. Noe tiež počúval Boha, ale o jeho bohoslužobných praktikách sa nič nehovorí. Ak sú pohanské spôsoby uctievaní vylúčené a o správnom uctievaní „v duchu a v pravde“ nebolo od Boha zatiaľ nič zjavené, potom sem formalizované uctievanie vôbec nemožno zaradiť. A to je dôvod, prečo Tolkien vynechal všetky formálne náboženské praktiky a jasne poukázal na rozdiel medzi tými, ktorých srdcia a mysle sú obrátené k Bohu, a tými, ktorí sú odvrátení. Viac ako desať rokov po vydaní Pána prsteňov napísal, že sa necíti byť viazaný žiadnou povinnosťou, aby jeho príbeh zodpovedal formalizovanej kresťanskej teológii, hoci zamýšľal, aby bol v súlade

s kresťanským myslením a vierou. Práve v príbehu a symbolike treba hľadať náboženský prvok. [11]

VÝZNAM SYMBOLU VO VŠEOBECNOSTI

Gallagher hovorí, že symbol je sprievodným pojmom imaginácie. [6] V poslednom období sa rozvinula aj teológia postavená na imaginácii. Imaginácia, predstavivosť ako taká, nie je len fantazírovaním, ktoré by ľudí odvádzalo od reality a paralyzovalo ich schopnosť konať. Skôr predpokladá trvalé sústredenie a zámerné konanie. Bagár túto teológiu prirovnáva k obrazu angažovaného básnika, kde Boha chápe ako básnika, ktorý komentuje a tvorí prostredníctvom obrazov. [1] Spolu s Gallagherom môžeme povedať, že náš životný štýl poškodzuje našu schopnosť náboženského vnímania a predstavivosť je kľúčovým prvkom každej pre/evanjelizácie, čo predstavuje prípravu na vnímanie Božieho slova. Z teologického hľadiska, tvrdí Gallagher, je predmet viery zahalený tajomstvom a to je dôvodom, prečo je potrebné uznať úlohu imaginácie ako cestu poznania. Z náboženského hľadiska je naše vedomie transcendentného tajomstva nevyhnutne imaginatívne. Gallagher sa odvoláva na Newmanovo tvrdenie, že imaginácia premieňa to, čo je zjavne nedosiahnuteľné, na to, čo je existenciálne a energizujúce. [6]

Wood a Birzer tvrdia, že v diele Pán prsteňov sa nachádzajú mnohé kresťanské témy v súlade s Tolkienovým tvrdením, ako napríklad Božia prozreteľnosť, milosť, súcit a milosrdenstvo, priateľstvo, zlo, odvaha, nádej a radosť. Osobitne sa však nezaoberajú Tolkienovým používaním svetla ako biblického symbolu. Spomenutí autori tvrdia, že svetlo v Tolkienových dielach je biblickým symbolom v tom zmysle, že svetlo Dvoch Stromov a Earendilovho silmarilu vyjadruje základný charakter a vôľu Stvoriteľa, ako aj milosť a milosrdenstvo Boha, ktoré sprostredkúva Slovo. Svetlo je symbolom svätosti, dobra, pravdy a života v Stredozemi aj v Biblii a znamená zjavenie svätého charakteru Ilúvatara v Stredozemi. [2] [16]

STVORENIE SVETLA V TOLKIENOVOM MÝTE A V BIBLICKOM PRÍBEHU

Tolkienov opis stvorenia začína stvorením veľkých anjelských bytostí Ainur, ktorých nazýva svätými a vysvetľuje, že sú potomkami myšlienky stvoriteľa, Ilúvatara: „Bol Eru, Jeden, ktorého v Arde volajú Ilúvatar. Eru najprv stvoril Ainur, Svätých. Vykličili z jeho myšlienky a boli s ním predtým, než stvoril všetko ostatné.“ Tí, z Ainur, ktorým sa dostalo výsady chápať stvoriteľovu myseľ

a pomáhať pri stvorení a riadení sveta, sa nazývajú Valar, ktorí sú najväčší z nich, a Maiar, nižší rád anjelov ako Valar. Ilúvatar zvolal všetkých Ainur a cez hudobné témy im ukázal myšlienky stvorenia: „Eru k nim prehováral, odkrýval pred nimi hudobné melódie a Ainur spievali a Eru sa radoval... I stalo sa, že Ilúvatar zvolal všetkých Ainur a odhlalil pred nimi melódiu mocnejšiu než predtým, i rozvinul v nej veľký a nádherný plán.“ [13]

Stvoriteľ, Ilúvatar, uviedol hudbu a víziu do života, do skutočnej existencie tým, že v srdci sveta zapálil Nehasnúci plameň, Tajomný oheň: „Nato k nim Ilúvatar hovoril: ‚Odhalil som vám melódiu a vy z nej v súzvuku vytvorte Veľkú hudbu. Zapálil som vás Večným plameňom a vy teraz preukážte svoju silu. Každý, ako vie, nech sa zaslúži svojimi myšlienkami a schopnosťami, aby rozkvitla.‘“ No počas spevu sa začali objavovať aj falošné tóny, ktoré nabúrali jednotu melódie: „I Ilúvatar sedel a načúval hudbe a dlho sa mu zdalo, že je dobrá, pretože v nej nezačul falošný tón. Ale ako sa pôvodná melódia vinula, dospela až k srdcu Melkorovmu, a on do nej vplietol svoje predstavy, no tie nesúznili s myšlienkou Ilúvatarovou, lebo Melkor hľadal, ako vyzdvihnúť moc a slávu iba svojej časti.“ Melkor, najmocnejší z Valar, upadol do pýchy a vzbury ešte pred vznikom sveta, a preto sa snažil pokaziť svet, ktorý mal byť stvorený. Pokazil aj mnoho menších anjelských bytostí, Maiar, z ktorých sa stali Balrogovia a iné zlé bytosti. [13]

Birzer okrem iného označuje Tajomný oheň za Tolkienov mytologický ekvivalent Ducha Svätého. [2] Medzi Valar a Melkorom boli obdobia vojny, ktoré spôsobili svetu skazu v podobe povodní, zemetrasení a podobne, ale v obdobiach mieru Valar postupne urobili zo Stredozeme krásne a plodné miesto osvetlené dvoma veľkými lampami, jednou na severe a jednou na juhu. Ich úlohou bolo urobiť zo Stredozeme prívetivé miesto pre oba druhy Ilúvatarových detí – pre elfov (prvorodení) a ľudí (nasledovníci). Ilúvatar stvoril svetlo, o čosi neskôr ako svoje deti, ktoré dovtedy žili pod hviezdnu oblohou, slovom: „Preto hovorím: Eä! Nech Je! A do Prázdnoty vyšlem Večný plameň, nech horí v srdci Sveta, ktorý je, a tí z vás, ktorí chcú, môžu doň vstúpiť. Na to naraz v diaľke Ainur uvideli svetlo, ako oblak so srdcom z plameňa, a vedeli, že toto nie je iba obraz, ale a že Ilúvatar stvoril niečo nové: Eä. Svet, ktorý Je.“[13]

Melkorova závišť rástla, a preto sa aj on ako ostatní Valar zahalil do viditeľnej formy a ničil a zabíjal všetko, čo Valari vytvorili. Melkor „najskôr túžil po Svetle, ale keď ho nemohol dosiahnuť iba pre seba, zostúpil ohňom a zášťou do veľkého plameňa, do Temna“. Po jednej vojne, ktorá krajinu mimoriadne zničila aj tým, že boli zničené lampy, sa Valar rozhodli stiahnuť zo Stredozeme

do krajiny na druhej strane západného mora, kde si vytvorili sídlo, Valinor (známe aj ako Númenor). Prvým zdrojom svetla boli dve lampy, „pretože, keď pokorili ohne a pochovali svetlo, Aule na Yavaninu žiadosť zhotovil dve mocné lampy, aby svetlili nad Stredozemou, ktorú vytvoril uprostred, obklopenú zo všetkých strán morami. Nato Varda lampy naplnila a Manwe ich osvietil a potom Valari postavili lampy na vysoké stĺpy, oveľa vyššie než akékoľvek hory v neskorších vekoch. Jednu lampu postavili blízko zo severu Stredozeme a pomenovali ju Illuin a druhú zas na juhu a dali jej meno Ornal. Svetlo Lámپ dopadalo na Zem tak, že ju nepretržite osvetľovalo, akoby stále trval deň“. No Melkorova sila rástla a pracoval v tieni, takže si Valar neuvedomili, čo Melkor plánuje: „Melkor však veril odolnosti Utumna a sile svojich sluhov, a preto vystúpil do boja a zasadil Valarom prvý úder, ešte kým neboli pripravení.“ Zrúcal stĺpy, na ktorých lampy stáli, a samotné lampy rozbil. A tak Yavana zaspievala novú pieseň a z jej piesne do krásy a výšky vyrástli dva stromčeky a rozkvitli. Tak vznikli Dva valinorské stromy... Jeden mal tmavozelené listy, ktoré zospodu žiarili striebrom ... Ten druhý bol odetý do listov farby mladej trávy, ako keď sa puky buka po prvý raz roztvoria, a ich okraje sa trblietali zlatom... Ten prvý vo Valinore volali Telperion ... druhý sa však menoval Laurelin“. [13]

Stvorenie svetla v Tolkienových dielach je podobné stvoreniu svetla v knihe Genезis: „Na počiatku stvoril Boh nebo a zem. A zem bola beztvárna a pustá, tma bola nad priepasťou a Boží vánok sa vznášal nad vodami. Boh povedal: „Buď svetlo!“ A bolo svetlo. Boh videl, že svetlo je dobré, a Boh oddelil svetlo od tmy.“ [Gn 1, 1-4]. Oba príbehy o stvorení sa začínajú v tme, oba sa začínajú beztvornosťou a chaosom, hoci v Tolkienovom príbehu sa chaos pripisuje Melkorovmu pádu, a oba príbehy zahŕňajú Ducha Svätého. Hoci v Tolkienovom mýte sa „On“ opäť označuje ako „Plameň nehynúci“ alebo „Tajomný oheň“. V oboch prípadoch je prvé stvorené svetlo svätým svetlom, ktoré pochádza priamo od Boha, nie je to prirodzené svetlo slnka a mesiaca. Slnko a mesiac sú stvorené nejaký čas po pôvodnom svätom svetle.

Svetlom Dvoch stromov sa v Stredozemi prebudili elfovia, ktorí dostali pozvanie žiť v Požehnannej ríši, toto pozvanie dostali kvôli tomu, že Valar sa báli toho, čo by im mohol Melkor urobiť. Mnohí z elfov toto pozvanie prijali a prišli do Valinoru v rôznych skupinách, ktorým Valar pomáhali. Elfovia, ktorí tam žili, sa učili od Valar a vynašli a vyrobili vrátane písmen a poézie, šperky, iné umenia a remeslá. V tom čase Feanor vytvoril Silmarily, tri veľké klenoty, v ktorých bolo vložené svetlo Dvoch stromov. [13]

Nakoniec bol Melkor porazený a spútaný, aby už nemohol pustošiť krajiny, nikoho korumpovať a zvädzať na svoju stranu. No svojimi klamstvami Melkor presvedčil Valar, že ľutuje svoje zlé činy, ktorí ho nakoniec prepustili. Melkor zatúžil po silmariloch a s pomocou zlého pavúčieho démona, Uzruty, zničil Dva stromy: „Nato Nesvetlo Uzruty narástlo, až dosiahlo korene Stromov, a Melkor vyskočil na návršie a vrazil svoj oštep do ich jadra, ranila Stromy tak hlboko, až sa z nich miazga liala ako krv a pokrývala zem. Uzruta ju pila a chodiac od Stromu k Stromu, vrážala do ich kmeňov svoj čierny zobák, až kým ich úplne nevyčítala. A z jej žíl prešiel do tela stromov smrteľný jed a udusil každý jeden koreň, konár i list, až oba celkom zhynuli“. [13] V Stredozemi skazil zajatých elfov, z ktorých sa stali orkovia, vychoval veľkých drakov a vytvoril všetky zlé tvory, ktoré boli v Stredozemi. Zničením Dvoch stromov sa celý svet ponoril do noci, pričom jediné svetlo pochádzalo z hviezd. Spolu so svojimi synmi prisahal Feanor strašnú prísahu pomsty a nenávisti voči každému, kto zadrží silmaril. Feanor presvedčil veľký zástup elfov z Valinoru, aby sa vrátili do Stredozeme, aj napriek vôli Valar, a pokúsili sa silmarily získať späť. Melkor v tomto období dostáva meno Morgoth, čierny nepriateľ sveta. Juričková poukazuje na podobnosť s vyhnaním z Edenu a vykázaním z Požehnanej ríše a tiež na podobnosti medzi zavraždením Kaina a zabitím Elfov Feanorom a jeho stúpencami. Hovorí sa, že v tom čase bol raj odstránený zo Zeme a ukrytý pred ľuďmi, ktorí sa doň počas svojho života na zemi nemôžu dostať. Podobne aj Tolkienovi elfovia začali počúvať Melkora, čo viedlo k tomu, že v nich začali rásť ich zlé vlastnosti. To nakoniec vyústilo do vraždenia príslušníkov vlastnej rasy, čo pripomína príbeh Kaina a Ábela. Rozdielom však je to, že rozhodnutie opustiť Valinor, bolo pôvodne z vlastnej vôle elfov, no ako trest za spomínané zabíjanie im bol zakázaný návrat. [7]

Nikto nie je imúnny voči možnosti upadnúť do zla, a preto aj Tolkien ponecháva túto slobodnú voľbu pre Valar, elfov a ľudí, ako je prítomná v Biblii pre anjelov a ľudské bytosti. [9] Vo Valinore sa Valar snažili oživiť Dva stromy pomocou rosy (tekutého svetla), ktoré stihli nazbierať, čo v kombinácii s ich slzami stačilo na to, aby Zlatý strom vydal jeden plod a Strieborný strom jeden kvet, následne oba stromy odumreli. Valar vzali plod a kvet a zasadili ich na oblohu s Maiar, ktorí ich viedli a stali sa z nich slnko a mesiac. „Isil Oslnivý dali Vanyari meno Mesiacu, kvetu valinorského Telperionu, a Anar Zlatohňový zas Slncu, plodu Laurelin.“ [13] Približne v tom istom čase sa v Stredozemi objavili ľudia, ktorí nikdy nezažili svetlo dvoch stromov. Fliegerová poukazuje na fakt,

že aj po zničení stromov a zatmení Númenoru elfovia stále hľadeli na Valinor ako na metaforické a symbolické miesto svetla. [5]

Sám autor jasne hovorí, že svetlo slnka a mesiaca je slabšie, oslabené svetlo v porovnaní so svetlom, ktoré vyžarovali Dva stromy a neskôr aj silmarily: „Ale ani Slnko, ani Mesiac nemôžu pripomenúť svetlo zo starých čias, ktoré prúdilo zo Stromov predtým, než ich otrávil Uzrutin jed. To svetlo prežívalo už len v silmariloch.“ „Svetlo slnka a mesiaca je obyčajné, fyzické svetlo v podobe nocí a dní a nie čisté svetlo, pretože plody a kvety Dvoch stromov niesli na sebe škvrnu Morgotovho útoku a ten nové svetlá nenávidel.“ [13]

Aj napriek tomu, že boli Dva stromy zničené skôr, ako vzniklo slnko a mesiac, ich svetlo malo obrovské účinky a bolo ho cítiť až do Tretieho veku a do príbehu, ktorý sa odohráva v Pánovi prsteňov. Na začiatok musíme povedať, že elfovia svoju prvú bitku proti Morgothovi v Stredozemi vyhrali ľahko, práve vďaka svetlu Dvoch stromov, pretože svetlo Dvoch stromov v ich očiach ešte nezhaslo a boli silní, rýchli a nesmrteľní a ich meče boli dlhé a strašné. Elfovia, ktorí prišli do Stredozeme buď s Feanorom, alebo po ňom boli známi ako Vysokí elfovia kvôli schopnostiam, ktoré mali vďaka svetlu Dvoch stromov. Tí istí elfovia, boli nazývaní aj Vyhnanci, pretože opustili Požehnanú ríšu a mali zakázané vrátiť sa. Skutočnosť je však taká, že do Valinoru sa nikdy nedostala žiadna loď, ktorá sa tam pokúšala dostať, kým platil zákaz spomenutý vyššie. Tento zákaz bol zrušený na konci Prvého veku. [9] [13]

Sväté svetlo symbolizuje požehnanie sily, odvahy a zúrivosti spolu s múdrosťou v boji proti zlu. Vysokí elfovia mali poznanie dobra a návod, ako s dobrom pracovať a odovzdávať ho zvyšku Stredozeme, výnimku však tvorili Feanorovi synovia, skazení prísahou. Svetlo dvoch stromov fungovalo ako akési intuitívne zjavenie pre elfov, čo môžeme prirovnať k Žalmu 119 [105]: „Tvoje slovo je lampou mojim krokom, svetlom na mojej ceste.“ Táto zmienka o svetle je čisto metaforická alebo symbolická; Tolkienov záujem o mýtus sa však prejavil tým, že duchovné metafory a symboly pretavil do konkrétnych vecí, ktoré si stále zachovávajú svoje duchovné vlastnosti. Svetlo Dvoch stromov teda naozaj umožňuje stvoreným bytostiam vidieť fyzicky, ako aj vidieť duchovne. Keď ešte neexistovalo slovo, svetlo slúžilo ako múdrosť, vedenie a videnie. [9]

Slnko a mesiac nenesú túto duchovnú hĺbkku vo svojom svetle, pretože ich svetlo je v Tolkienovom mýte súčasťou padlého stvorenia. Zlé bytosti však neznesú ani prirodzené svetlo slnka. Trollovia sa menia na kameň a škriatkovia, orkovia, omdlievajú a za bežného denného svetla nemôžu behať ani bojovať. Tom Bombadil pri záchrane hobitov pred barlou-veštkyňou hovorí: „Ber sa,

čierna Príšera! V slnku sa strať zo šera!“ [15] Slnčné svetlo pomáha pozdvihnúť náladu obyčajných ľudí. Theodén získa silu a je uzdravený, keď cez mraky prenikne slnečný lúč: „Cez trhlinu v mračnách odrazu vyrazil ako meč pás slnečného svetla. Spršky sa zablysli ako streborné a reika sa v diaľke zamihotala ako roztrblietané sklo. ‚Tu nie je tak temno,‘ povedal Théoden. ‚Nie je,‘ odpovedal Gandalf. ‚Ani vek ti neleží na pleciah tak ťažko, ako ti niektorí nahovárajú. Odhoď palicu!“ [12] Caldecott dodáva, že elfovia majú radi jasnú noc aj deň, pretože milujú svetlo hviezd a vidia rovnako dobre v noci ako vo dne. Elfovia v Stredozemi žili len pod hviezdnyim svetlom celé veky, kým vznikli slnko a mesiac. [3]

V druhom veku Saruron ukoval prstene moci, aby k sebe pripútal národy Stredozeme. Sedem prsteňov dal trpaslíkom, tri elfom a deväť ľuďom. Ľudia boli ich silou premožení a stali sa Sauronovými otrokmi, nezomreli, ale život sa pre nich stal utrpením. Dôsledok moci prsteňov bol, že sa stali neviditeľnými a boli známi vďaka čiernemu odevu a čiernym koňom. Ich temnota bola taká úplná, že sa zdalo, že pohltí každé svetlo, ktoré na nich svietilo, takže keď v najtemnejšej časti noci zaútočili na hobitov na Vrchu vetra, „videli, alebo mali skôr pocit, že nad okrajom dolinky, smerom od úbočia, sa dvihol tieň, jeden alebo viaceré. Napínali oči a tiene akoby rástli. Po chvíli nebolo pochybností – na svahu stáli tri alebo štyri čierne postavy a hľadeli dolu na nich. Boli také temné, že vyzerali ako čierne diery v hlbokéj tme za nimi.“ [15] Títo deväti ľudia boli nazývaní Prsteňoví rytieri alebo Čierni jazdci pričom ich najväčšou zbraňou bolo vnášať do ľudských sŕdc hrôzu, strach a zúfalstvo. Sila Saurona spočívala aj v tom, že dokázal poslať na oblohu tmú, ktorá zahmlila slnečné svetlo, aby jeho orkovia mohli bojovať. [4] [15]

Na základe spomenutých zdrojov môžeme povedať, že existujú dva druhy svetla – sväté a prirodzené a zároveň existujú aj dva druhy tmy – obyčajná nočná tma a Morgothov tieň. Obyčajná nočná tma nie je vďaka hviezdám úplne tmavá. Naopak, Morgothov tieň však uzatvára všetko svetlo a spôsobuje psychicko-duchovné reakcie hrôzy a zúfalstvá. Samotný Morgoth je opísaný ako upadajúci do zla a zostupujúci do temnoty zároveň, akoby tieto opisy boli synonymné, symbolické a doslova pravdivé. [9] Jedným z dôvodov, prečo Pán prsteňov rezonuje u toľkých čitateľov, je, že Tolkien vzal symboly, ktoré sú známe a vložil ich do svojho mýtu tak, že v mýtickom svete nadobúdajú nielen fyzickú, ale aj duchovnú realitu. Symboly tak vyjadrujú svoju podstatu moderným čitateľom oveľa silnejšie ako v iných druhoch literatúry alebo v každodennom živote.

Dickerson tvrdí, že čítanie Tolkiena pomáha vnímavému kresťanovi intenzívnejšie precítiť realitu viery. [4]

ZÁVER

Literatúra je neodmysliteľnou súčasťou ľudského vnímania, obsahuje množstvo symbolov, cez ktoré sa čitateľovi často lepšie vníma svet okolo seba. Literatúra je zároveň aj neodmysliteľnou súčasťou rozvoja osobnosti človeka a predstavuje prirodzený zdroj informácií. Literatúra a príbehy všeobecne v sebe nesú množstvo pozitív a majú veľký potenciál aj vo vyučovacom procese, preto by táto ich vlastnosť nemala ostať nevyužitá ani pri vyučovaní náboženskej výchovy. Náboženstvo samo o sebe je zložené zo symbolov a mnohé duchovné termíny môžu byť vysvetlené žiakom práve vďaka symbolom. V období vzniku diel J.R.R. Tolkiena sa úlohe symbolov pripisovala dôležitá úloha, ktorá bola tiež posilnená náboženstvom. Poláček upriamuje pozornosť na to, „že väčšina ľudí v stredoveku boli analfabeti. Práve v tejto spoločnosti má preto hovorené slovo neobyčajnú váhu ... jediný spôsob, ako sa v tomto období uchovávali zvyky, báje a povesti, bolo ústne podanie“. Spolu s Poláčkom môžeme povedať, že stredoveký človek mal výbornú pamäť a veľmi dobre dokázal spájať symboly s ich významami a svoju pozornosť upriamoval práve na symboly, ktoré predstavovali akési varovania a usmernenia.[8] V dielach J.R.R. Tolkiena je možné nájsť mnoho symbolov, ktoré môžeme prepojiť s Biblickými symbolmi, no je dobré si uvedomiť, že symboly v jeho dielach nie sú výhradne biblickými symbolmi.

Predkladaná analýza literárnych diel J.R.R. Tolkiena, *Silmarillion* a *Pán prsteňov*, odкрýva cenný zdroj symbolov, ktoré dokážeme využiť v rámci vyučovacieho procesu. Pri analýze sme sa opierali o už zozbierané údaje a nazdávame sa, že ďalší výskum v oblasti využívania symbolov v dielach J.R.R. Tolkiena môže priniesť cenné výsledky. Tiež si myslíme, že práca s mimo náboženskou literatúrou, práve na hodinách náboženskej výchovy, môže priniesť aj zmenu v zmýšľaní a v postojoch žiakov. Svetlo v dielach J.R.R. Tolkiena predstavuje symbol, ktorý môžeme využiť na hodinách náboženskej výchovy naprieč celým vzdelávacím systémom, nakoľko predstavuje vhodný nástroj na prepojenie viditeľného s duchovným. Nakoľko sú príbehy blízke už aj žiakom na prvom stupni a stále dokážu prehovoriť aj k študentom stredných škôl, môžeme tento potenciál využiť na každom stupni vzdelávania. Analýza vybraných diel predstavuje vhodný základ ďalšieho výskumu v oblasti praktického využitia symbolu svetla vo vyučovacom procese. Diela *Silmarillion*

a Pán Prsteňov predstavujú bohatý zdroj symbolov, hlavne symbolu svetla. Obe zvolené diela obsahujú mnoho statí, kde sa poukazuje na dôležitosť svetla, ako aj na nádej, ktorú svetlo predstavuje.

SUMMARY

Literature is an essential part of human perception; it contains a multitude of symbols through which the reader can often better perceive the world around them. Literature is also an essential part of human personality development and represents a natural source of information. Literature and stories in general carry a lot of positives and have a great potential in the teaching process as well, so this feature of them should not go unnoticed in the teaching of religious education. Religion itself is composed of symbols and many spiritual terms can be explained to pupils thanks to symbols. The works of J.R.R. R.R. Tolkien's works offer many symbols that can be linked to Biblical symbols. However, it is important to note that the symbols in his works are not exclusively biblical symbols. Working with non-religious literature, specifically in religious education classes, can also bring about a change in the mindset and attitudes of students. Light in the works of J.R.R Tolkien is a symbol that can be used in religious education classes across the whole education system, as it is a suitable tool to connect the visible with the spiritual. The analysis of the selected works provides a suitable basis for further research into the practical use of the symbol of light in the teaching process. The Silmarillion and The Lord of the Rings represent a rich source of symbols, especially the symbol of light. Both selected works contain many passages which point to the importance of light as well as to the hope that light represents.

REFERENCES

1. BAGÁR, P. 2021. „Imagine!‘‘: culture, theology, and the power of imagination. In CV, No. 2, ss. 164-177.
2. BRIZER, B. 2002. *Tolkien's sanctifying myth*. Wilmington : ISI Books.
3. CALDECOTT, S. 2012. *The Power of the Rings: The Spiritual vision behind The Lord of the rings*. New York : Crossroad Publishing Co.
4. DICKERSON, M. 2003. *Following Gandalf: Epic battles and moral vision in The lord of the rings*. Grand Rapids, MI : Brazos Press.

5. FLIEGER, V. 2002. *Splintered Light: Logos and Language in Tolkien's World*. Kent, OH : Kent State University Press.
6. GALLAGHER, M. P. 2006. *Theology and imagination: from theory to practice*. In *Christian Higher Education*., No. 5., ss. 83-96.
7. JURIČKOVÁ, M. 2017. *Tolkien and the Myth of Creation*. [Online]. Dostupné na: <https://fellowshipandfairydust.com/2017/10/02/tolkien-and-the-myth-of-creation/>.
8. POLÁČEK, I. 2016. *O niektorých aspektoch používania symbolov v dielach J.R.R. Tolkiena a hľadani adekvátnych ekvivalentov v slovenskom preklade*. In *Prekladateľské listy*, Vol. 1, No. 5., ss. 105-111.
9. ROBBINS, S. 2018. *The biblical symbol of light in J.R.R. Tolkien's The Silmarillion and The lord of the rings*. In *Societal Studies*. ISSN 2029-2244. ss.171-186.
10. *Sväté písmo. Jeruzalemská Biblia*. 2013. Trnava: Dobrá kniha Trnava.
11. TOLKIEN, J.R.R. 2000. *The letters of J. R. R. Tolkien*. New York : Houghton Mifflin.
12. TOLKIEN, J.R.R. 2002. *Pán Prsteňov: Dve veže*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovart.
13. TOLKIEN, J.R.R. 2003. *Silmarillion*. Bratislava : Vydavateľstvo Slnovrat.
14. TOLKIEN, J.R.R. 2001. *Pán Prsteňov: Návrat kráľa*. Bratislava : Vydavateľstvo Slnovrat.
15. TOLKIEN, J.R.R. 2002. *Pán Prsteňov: Spoločenstvo prsteňa*. Bratislava : Vydavateľstvo Slnovrat.
16. WOOD, R. 2003. *The gospel according to Tolkien: Visions of the Kingdom in the Middle-earth*. Louisville : Westminster John Knox Press.

BIBLICAL SYMBOL OF LIGHT IN J.R.R. TOLKIEN'S NOVELS SILMARILLION AND THE LORD OF THE RINGS

Veronika BEZILOVA, assistant professor, Faculty of Arts, University of Prešov,
Ul. 17. novembra č.1, 080 78 Prešov, Slovakia, veronika.bezilova@unipo.sk,
ORCID: 0009-0003-3904-8140

Pavol HRABOVECKY, Faculty of theology, Catholic University in Ruzomberok,
Hlavná 89, 04121 Košice, Slovakia, 00421556836121, pavol.hrabovecky@ku.sk,
ORCID: 0000-0002-7719-9842

Abstract

The present paper focuses on the symbol of light in the works of J. R. R. Tolkien, *The Silmarillion* and *The Lord of the Rings*. The first part of the paper is dedicated to a brief introduction of the author of the selected works. This is followed by an analysis of the symbol of light as such and then examines the symbol of light in the selected works. The next part of the thesis compares the symbol of light in the creation of the world (the Biblical narrative) with the creation of Tolkien's world (Middle-earth). The analysis has shown the potential of the selected works in the teaching process and therefore further research is recommended in the practical use of non-religious literature in religious education classes.

Keywords

Tolkien, symbol, light, creation, *Silmarillion*, *The Lord of the Rings*